

1990'larda İslâmî düşünce - I

Ferhat Kentel – 05.08.2004

“Yıllık iznimin bir bölümünü kullanmak” üzere bir müddet dinlenmeye çekileceğim. Bu vesileyle, köşemin soğumaması için, çeşitli yazılarımda değinmekle yetindiğim “İslâmî düşünce” üzerine biraz daha derinleşebilirim diye düşündüm. Bunun için de İletişim yayınlarının Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce serisinden yeni çıkan İslamcılık cildinde yer alan makalemden (“1990’ların İslâmî düşünce dergileri ve yeni Müslüman entelektüeller: Bilgi ve Hikmet, Umran, Tezkire”) bir bölümü buraya koymaya karar verdim. Okumayı kolaylaştırmak için dipnotları kaldırdım; yazının tamamını merak edenler söz konusu cilde başvurabilirler... Bu sayede İslâmî düşünce üzerine oluşturulmuş mükemmel bir esere de ulaşmış olurlar...

90’lı yıllar

90’lı yılların ve bu yıllarda yayınlanan İslâmî dergilerin farkını anlamak için, İslâmî hareketin Türkiye modernleşme hareketine paralel olarak bugüne kadar geçirdiği evreleri ve bu evrelerde hâkim olan özelliklerini ele almak yararlı olabilir. Bu evreleri şu şekilde özetleyebiliriz: 1. Modern Batı’ya karşı Osmanlı’nın kurtarılması için başvuru ve “Batı’dan tekniğin alınması ve İslâmî kültürün korunmasını” amaçlayan “modernist” yaklaşım ya da “uyum”; 2. Otoriter modernleşme karşısında “tasavvufa yönelme” (geri çekilme); 3. 50’li yıllarda “sağcı” siyasetle örtüşme (eklemlenme); 4. 60’lı yılların sonlarında başlayıp, 1979 İran İslâm Devrimi’yle birlikte ivme kazanan, 28 Şubat 1997’ye kadar süren ve modernleşme-batılılaşma modeli karşısında “çatışmacı” bir özellik sunan, “modern” devleti ele geçirmeye çalışan, giderek daha görünür olan, bağımsız “modern” siyasal hareket (saflaşma).

Kuşkusuz, her dönemin kendi içinde başka ayrımlar yapmak ve toplumsal değişimin getirdiği farklı dinamikleri göz önüne almak mümkündür; örneğin 70’li yıllarda muhafazakâr bir Orta Anadolu hareketinden bahsetmek mümkünken, kentleşme sürecine bağlı olarak, 80’li yıllardaki farklılaşmadan, giderek kentli bir hareketin özelliklerinin ön plana çıkmasından, hareketin içindeki sınıfsal ayrışmalardan, Milli Görüş-“Selâmetçilik” -Erbakan çizgisinin sembolik öneminin parçalanmasından söz edilebilir. Ayrıca, bu süreç içinde, 12 Eylül 1980 darbesiyle toplumsal muhalefetin ezilmesinde İslâm’ın araçsallaştırılmasına, Milli Görüş’ü savunan politikacıların “bağımsız” söylemlerine rağmen, patronaj-klientelizm

mekanizmaları içinde klasik Türk siyasetinin pek farklı olmayan aktörleri olmalarına dikkat çekilebilir.

Ancak hareketin içinde bulunduğumuz son aşamasına gelirken iki büyük olay özellikle vurgulanmalıdır. Bunlardan birincisi 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasında sembolleşen "iki kutuplu" dünyanın sona ermesi ve kapitalizme karşı bir adalet arayışı olarak sosyalizmin alternatif carî bir model olmaktan çıkmasıdır. 90'lı yıllarla birlikte, Türkiye'de de Turgut Özal'ın kişiliğinde ve liberal ideolojide sembolleşen bu konjonktür, eşitlik ve adalet arayan toplumsal kesimlerde İslâmî hareketin ivme kazanmasını ve kendine güven duyan bir hareket olmasını sağlamıştır.

İkinci olay ise, çatışmacı siyasal bir kimlik eşliğinde kendine güven duyan İslâmî hareketin 28 Şubat 1997'de devreye sokulan ve "siyasal İslâm'a" karşı sürdürülen savaşla birlikte aldığı darbedir. Bu darbeyle birlikte İslâmî hareket, hem çatışmacı özelliğini, hem de kendine duyduğu güveni büyük ölçüde kaybetmiş ve yeni bir aşamaya geçmiştir.

Bu açıdan bakıldığında, 90'lı yıllar İslâmî hareket ve İslâmî dergiler için önemli bir değişime tanıklık etmiştir. İslâmî hareketin 80'li yıllarda ve 1997'ye kadar olan dönemdeki hâkim özelliği, kentleşen çevrenin "kültürel bir cemaat" olarak siyasal katılım arayışı ve Refahyol Hükümeti pratiğinde somutlaşan "merkezi ele geçirmeye" çalışan siyasal-ideolojik bir hareket olmasıyken, sonraki dönemin entelektüel söyleminde daha çok "kentli Müslümanların" vurgusu hâkimdir. "Müslüman cemaat" fikri ortadan kalkmamış olsa da, bu boyuta "Müslüman birey" boyutu eklenmiştir. Devleti fetih fikri aşınırken, yeni kuşaklarla birlikte, İslâmî hareketin yerini yeniden tanımlama ihtiyacı ön plana çıkmış, entelektüel düzeyde sorgulama- sorgulanma aşamasına geçilmiştir.

1980'li yıllarda İslâmî kesimde ortaya çıkan çok sayıda yayın türü arasında dergiler çok önemli bir yer tutmuştu. Bu dergilerin yönelimlerinde ve içeriklerinde 90'lı yıllara geldiğinde önemli bir kırılma yaşanmıştır. 80'li yıllarda bu dergiler büyük ölçüde, İslâmî hareketin yükselişine ve toplum içinde elde ettiği güce paralel olarak, "İslâmî bir devlet" ya da "İslâmî bir toplum" yönünde oluşmakta olan ya da oluşturulmaya çalışılan genel bir projeyi yansıtırken, 90'lı yıllarla birlikte daha çok bir "arayışın" ve "tartışmanın" kanalları olmuşlardır.

Artık, İslâmî hareketin geçmişinde hesaba katılması gereken çok büyük tecrübeler ve cevap vermesi gereken çok daha karmaşık ve büyük sorunlar bulunmaktadır. Müslüman entelektüeller hem ulus-devletlerin sorgulandığı, yeni biçim ve içerik kazandığı küreselleşen dünyayı ve buna paralel olarak, bireyselleşme ve küreselleşme dinamikleri içindeki Türkiye'yi yeniden düşünmek sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır.

<http://www.gazetem.net/fkentelyazi.asp?yaziid=180>